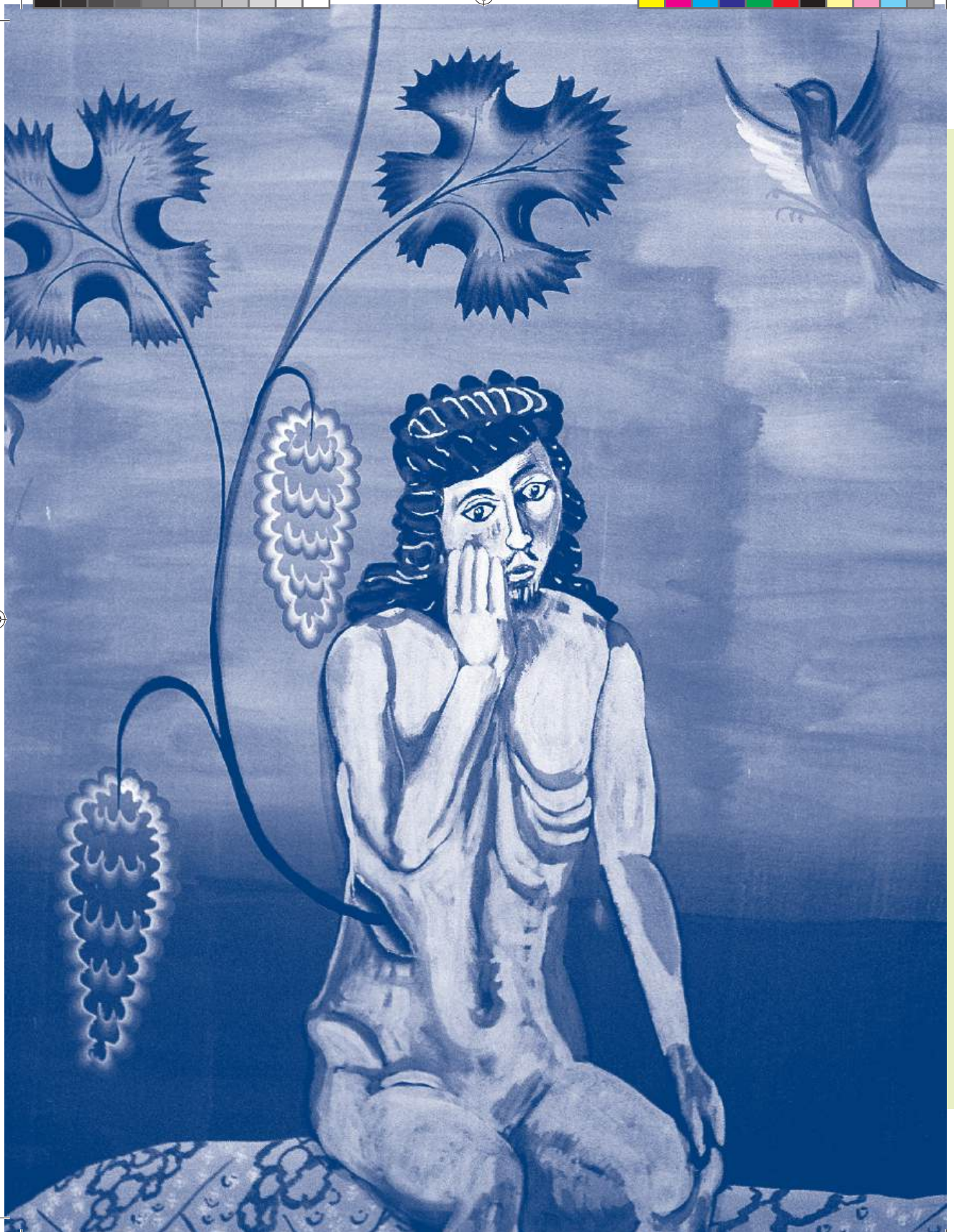

Recht op het doel af

Gespreksdoelstellingen van pastores

Marina Riemslagh deed de afgelopen jaren onderzoek naar de ethiek van het pastorale gespreksproces. Met het oog daarop hebben de pastores die aan het onderzoek deelnamen de doelstellingen die ze in pastorale gesprekken nastreven verduidelijkt. Het vooropgestelde doel markeert immers de middelen – de gespreksinterventies – die aangewend worden om dat doel te bereiken. In dit artikel schetst de auteur de doelstellingen voor pastorale gesprekken die pastores hanteren.

Inleiding

In het kader van mijn onderzoek naar de ethiek van het pastorale gespreksproces ben ik noodzakelijkerwijze geïnteresseerd geraakt in de verschillende doelstellingen die pastores in het pastoraat, en meer specifiek in pastorale gesprekken nastreven. Eerder had prof. Van der Ven zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek gedaan naar de *inhoud* van het pastorale gesprek (Van der Ven 1993; 1994). Zijn onderzoek naar het gespreksproces had indertijd niet tot relevante resultaten geleid, omdat er geen criteria zijn, geen duidelijke doelstellingen waaraan pastorale gesprekken getoetst kunnen worden (gesprek met Van der Ven). Een heldere doelstelling is niet alleen

nodig om pastorale gesprekken te onderzoeken, ze helpt de pastor de pastorale focus helder te houden en in die zin vergroot het de kans op een kwalitatief gesprek. Vandaar ook dat er gedurende KPV-trainingen aan gewerkt wordt, impliciete doelstellingen te expliciteren.

De focus van het onderzoek naar het gespreksproces is uitdrukkelijk relationeel-ethisch (Boszormenyi-Nagy & Krasner 1994; Meulink-Korf & Van Rhijn 2002). Wat fair is gedurende pastorale gesprekken wordt zowel bepaald door de correcte wijze waarop de pastor de gesprekspartner als persoon-in-relatie benadert, als door het optimaal realiseren van de pastorale relatie. Dit houdt enerzijds in dat pastores gesprekspartners niet mogen schaden, en anderzijds dat ze hun werk, hun taak doen.

Het eerste criterium 'geen schade berokkenen' overstijgt deels de verschillende religieuze ►

< *'Ik ben de wijnstok', muurschildering Gijs Frieling.*

Foto: René Rosmolen

denominaties. Ongeacht of pastores behoren bij een meer orthodoxe dan wel liberale kerk, zij moeten zich correct gedragen. Voor dit eerste criterium vertrek ik van de filosofische basis van relationele ethiek. Boszormenyi-Nagy baseert zichzelf op Buber, en Meulink-Korf en Van Rhijn zien Levinas als belangrijke denker om de moeilijk grijpbare relationele ethiek in kaart te brengen.

Voorwaarden voor het tweede criterium, 'hun taak doen', hangen samen met de doelstellingen die worden gedragen door de beroepsgroep. De taak van pastores, wat hun werk inhoudt, moet immers helder afgelijnd worden. Houdt een pastor een pastoraal gesprek of doet hij/zij een babbel? Doet hij/zij effectief aan pastoraat of houdt hij/zij een quasi therapeutisch gesprek? Het maakt verschil: aan gesprekspartners – en ook aan hun werkgever – zijn pastores immers verschuldigd te doen wat bij hun taak hoort. Voor dit criterium bepalen pastores zelf wat ze als doelstelling aanhouden. In dit artikel beperk ik mij tot wat de pastores die deelnamen aan het onderzoek gedurende een diepte-interview aangeven als hun doelstelling.

Ethisch correct gedrag

Het onderzoek naar de ethiek van het pastorale gespreksproces liep tussen 2007-2010 in Vlaanderen en Nederland. Drie pastores in het basispastoraat, drie ziekenhuispastores, twee gevangenispastores, twee pastores in armoedepastoraat en twee psychiatriepastores namen deel aan het onderzoeksproject.

Van de twaalf deelnemers slaagden er drie niet in om opnames te realiseren. Van deze drie pastores zijn er twee die geen pastorale training

kregen, één wel. Eén van de drie vond het te lastig om de opname aan gesprekspartners voor te stellen, bij de andere twee lukte het niet omwille van de kwetsbaarheid van de gesprekspartners en het daarmee gepaard gaande ongemak of de achterdocht ten aanzien van het opnametoestelletje.

Negen van de twaalf hebben opnames gemaakt van tien pastorale gesprekken waarna ik met ieder van hen een diepte-interview had. Daarin stelde ik drie vragen: 'Wat is je doelstelling in pastorale gesprekken?' 'Wat is voor jou een goed pastoraal gesprek en wat niet?' en 'Wanneer je uit de tien opnames een goed en minder gesprek kiest, op basis waarvan maak je die keuze dan; wat gebeurde er verschillend in het beste en het minste gesprek?' De resultaten van de eerste vraag zijn in dit artikel verwerkt.

De geformuleerde doelstellingen zijn citaten uit de diepte-interviews met twaalf pastores, werkend in verschillende pastorale settings. Aangeven welke doelstellingen meer en minder tot uiting kwamen, zou binnen het opzet van dit artikel te ver leiden. Vanuit mijn relationeel-ethische insteek is het opmerkelijk dat 'luisteren naar wat mensen bezighoudt' slechts één keer vermeld werd, terwijl 'nee mogen zeggen aan de pastor' het meest genoemd wordt.

'Geen schade berokkenen'

Filosofische uitgangspunten

De visie van de filosofen Levinas en Buber inspireerde mij om wat ethisch correct is tussen een pastor en een gesprekspartner te definiëren. Levinas legt de nadruk op de verantwoordelijkheid van de pastor voor het

beluisteren van de gesprekspartner in zijn of haar bestemming, in wie hij/zij in wezen is. Ander-gericht pastoraal gedrag is niet evident, vooral niet wanneer het anders-zijn van de gesprekspartner de pastor onderbreekt in zijn/haar evidente zienswijze. Werkelijke ontmoeting wordt zelfs onmogelijk wanneer de Ander als gekend tegemoet getreden wordt, de pastor zich laat verleiden tot diagnostische reductie, retoriek en/of dominantie (Levinas 1961). Levinas noemt dergelijk gedrag 'de Ander doden'. Wat is er nodig om 'niet te schaden'? In zijn 'ethiek van het lijden' stelt Levinas dat wanneer iemand betrokken geraakt op het lijden van de gesprekspartner, dit momenten in zijn/haar eigen geschiedenis wakker roept (Levinas 1994). Om een gevoelige en intelligente pastor te worden/zijn, bekwaam tot waarachtig medeleven/medelijden, hebben pastores voeling nodig met hun eigen pijn.

Buber maakt er ons attent op dat een ethisch correct pastoraal gesprek belemmerd wordt door een gebrek aan 'zelfstandigheid' en door een dualistische levenshouding van de pastor (Buber 2007). Contact tussen pastor en gesprekspartner komt niet zakelijk tot stand en ook niet in de als dialoog verklede monoloog. Om de gesprekspartner werkelijk te ontmoeten moet de pastor naar de ander als ander uitgaan. Dat gebeurt niet wanneer men opgaat in de ander of wanneer men de ander als 'iedereen' behandelt. Funest voor de pastorale ontmoeting is het doen alsof, de schijnvertoning. Praten tegen, over of tot iemand, is geen waarachtig gesprek mét hem. Denken dat men weet wat de ander te doen staat en/of hem daartoe dwingen, haalt pastoraal niets uit. Wordt

het pastorale gesprek als dialoog onmogelijk gemaakt, dan verloedert de gemeenschap tussen de betrokkenen, haar grondvesten worden er onderuit gehaald.

Praktijktheorieën

Om tot een ethische visie op pastorale doelstellingen te komen, worden deze filosofische uitgangspunten verder geoperationaliseerd. Drie praktijktheorieën hielpen mij te zien wat er vanuit relationeel-ethisch oogpunt in pastorale gesprekken dient te gebeuren. Van Cuvelier nam ik de bejegeningsskringloop mee (Cuvelier 1998). Dit is een schema waarmee hij het interactieproces in beeld brengt. Daarbij noemt hij als universeel geldend principe: 'Dat wat is, te laten zijn wat het IS' (ibid.). Daaronder verstaat hij: '1) Dat

Om een gevoelige en intelligente pastor te worden/zijn, heb je voeling nodig met eigen pijn

wat goed is *in stand houden*, niet hinderen, niet laten verloederen, het groeiproces zijn natuurlijke ontwikkeling gunnen, de natuur ervan niet forceren; 2) waar mogelijk *de kwaliteit vergroten*, de natuur een handje toesteken, het zichzelf zijn bevorderen van dat wat is.'

Bertau openbaart hoe betekenisoverdracht op microniveau tussen twee gesprekspartners mogelijk is (Bertau 2012). Zonder heldere positionering, meebewegende intonatie, imitatie van de woorden van de gesprekspartner en onderscheid tussen 'mijn en dijn' van pastor en gesprekspartner is geen aansluiting mogelijk waarbinnen betekenissen kunnen overgedragen worden. Pastores dragen een behoorlijk ►

zwaarwegende ideologie mee over ‘het goede leven’ (Lynch 2002). De waarden en normen die daar bij horen, samen met diegene die van thuis uit meegekregen zijn, kunnen de pastor hinderen het nauwkeurige gespreksproces te volgen dat volgens Bertau nodig is voor gezamenlijke betekenisconstructie.

De lichaamsgefundeerde ethiek van Narvaez deed mij beseffen dat we, afhankelijk van ons gevoel van veiligheid-onveiligheid drie ‘ethieken’ onderscheiden: de beveiligingsethiek, de hechtingsethiek en de ethiek van de verbeeldingskracht (Narvaez 2008). Naargelang de ethiek die in ons lichaam actief is, hanteren we overeenkomstige waarden en normen om ons gedrag te legitimeren. Narvaez stelt dat alleen wie de capaciteiten van de *verbeeldingsethiek* ter beschikking heeft, in staat is tot empathie, het directe eigenbelang kan overstijgen, alternatieve sociale systemen kan bedenken, onpartijdig kan denken over morele problemen, beschadigende instincten en intuïties kan beteugelen, en altruïstisch kan handelen in situaties die de beveiligingsethiek activeren. Zodra het eigenbelang van de pastor primeert, valt de empathie uit en gedraagt hij/zij zich volgens Narvaez niet meer ethisch correct.

‘Doen wat je te doen staat’

Om te achterhalen ‘wat pastores verschuldigd zijn’ reduceer ik wat gedurende de diepte-interviews aan bod kwam tot enkele kernuitspraken en verdeel ik deze in zes groepen. Voor de volledige weergave van de doelstellingen per pastor, verwijs ik naar mijn proefschrift (Riemsлагh II 2011, 215-218).

Deze beknopte weergave van wat deze twaalf pastores vertelden, is slechts een staal van de vele algemene en specifieke doelstellingen die pastores nastreven. Ik orden de doelstellingen die uit mijn onderzoek voortkwamen vanuit een relationeel-ethisch perspectief. Dat betekent dat ik eerst vanuit de positie van de gesprekspartner kijk en vervolgens vanuit deze van de pastor, dan focus ik op wat ‘tussen hen’ is en dan op het thema dat ter sprake komt (Cuvelier 1998).

Zo ontstaan zes groepen: vijf doelstellingen zijn op het gesprek zelf gericht en één op daarbuiten gelegen belangen. Dat zijn: doelstellingen betreffende de gesprekspartner, doelstellingen betreffende de belangen van de gesprekspartner, doelstellingen betreffende de eigen inbreng van de pastor, doelstellingen betreffende de pastorale relatie, thematische doelstellingen en één buiten het gesprek gelegen doelstelling. Ik plaats de doelstellingen in een breder zinsverband, daarbij aanduidend wat letterlijke citaten zijn. Soms overlappen de verschillende clusters elkaar – dat kan ook niet anders.

Pastores aan het woord

De gesprekspartner als persoon

Pastores willen ‘mensen tot steun of troost zijn’ zodat ‘ze zich gezien voelen’, ‘gehoord weten’, ‘hoop en moed vinden’. Bij de pastor ‘mogen gesprekspartners zichzelf ter sprake brengen’, ‘vrijuit praten’, met hen vertoeven ‘in de existentie van hun bestaan voor zover ze daarover iets kwijt willen’. De gesprekspartner mag ‘zich gehoord weten en oorspronkelijk terugkrijgen’. Pastores willen ‘tot de kern gaan

waar mensen in twijfel of angst zitten' en weer hun 'existentiële ontvankelijkheid opdiepen, hun bronnen van vertrouwen' zodat 'de horizon weer opent of uit respect nog even dicht blijft'.

Ze zijn bereid daartoe het 'puin te ruimen' dat deze ontvankelijkheid in de weg zit, zodat 'het zelfbeheer van deze persoon in zijn context bevorderd wordt', 'zonder betutteling, medelijden of zieligheid op te roepen zodat mensen zich waardig blijven voelen', 'trots kunnen zijn'. Op die manier zoeken pastores 'ruimte te maken voor verwondering, bewondering, het GRATUÏTE', 'stromen van Gods liefde'. Kortom, mensen 'terugbrengen bij zichzelf, bij elkaar en bij God'.

In de omgang met de pastor mogen gesprekspartners 'oefenen in zelfverwoording, zelfbeheer en zelfwaarde. Zij zijn deskundigen van hun eigen leven'.

Pastores beogen 'de ziel, de heilige ruimte van gesprekspartners te raken'. 'Het gaat eigenlijk over de geheimen van het leven, mysteries waarin mensen richting zoeken.'

Het komt erop neer dat het behoeden van de transcendentie van de gesprekspartner centraal staat: hij/zij is meer dan wat hij/zij hier-nu zegt, nu ziet, nu ervaart. Ook voor de onvervreemdbaar unieke omgang van de gesprekspartner met het bestaansmysterie en met zijn/haar levensbronnen willen pastores ruimte maken in het pastorale gesprek.

De belangen van de gesprekspartner

'De belangen van ieder behartigen en behoeden, mensen op elkaar betrekken is op een bepaalde manier een heilig gebeuren.' Daarbij is het nodig dat 'de verantwoordelijkheid bij

gesprekspartners gelaten wordt', 'zij moeten beslissen wat ten goede of ten kwade is', 'of "Onze Lieve Heer", de Kerk en/of hun geweten ermee akkoord kan gaan'.

Daartoe bevraagt de pastor de eigen macht: 'Van wie is het gebeuren? Het gaat om de ander die niet mag onteigend worden.' 'Macht zorgvuldig hanteren' gebeurt onder andere door de actieve gelegenheid te geven "nee" te zeggen aan de pastor' en 'na te vragen of daarover iets kan verteld worden' en zo nodig aan de gesprekspartner recht doen [zich te excuseren]. Dat heeft met achting te maken'.

Hoe macht zich voordoet in gesprekken is niet zo helder voor alle pastores. Geven ze enerzijds de ruimte aan gesprekspartners 'om het eens voor het zeggen te hebben', anderzijds willen ze graag 'tonen in een verhaal wat voor zichzelf belangrijk is, leven ze ervan op zich kenbaar te maken of vinden ze dat ze zichzelf moeten sparen'. In deze laatste gevallen lopen pastores het risico de eigen belangen voorop te stellen.

Samengevat staan de belangen en de eigen verantwoordelijkheid van de gesprekspartners centraal. Van pastores vraagt het een voortdurende inzet zich van hun macht en eigen behoeften bewust te blijven.

De eigen inbreng van de pastor

De pastor 'mag hun spanningen en angsten serieus nemen', 'erkenning geven, ook in Gods naam', 'troosten én uitdagen', 'actief meeleven', 'hen bij hun eigen tegenover brengen, in zichzelf en bij elkaar'.

'In zoverre een pastor probeert Jezus na te volgen, is alles wat hij/zij doet pastoraat'. 'Hij/zij heeft de rol "van God te komen", ambieert ►

die ook'. 'Het belangrijkste en moeilijkste is present zijn', vanuit 'genade, gratuïte liefde, barmhartigheid, verbondenheid'. 'Daarin luisteren naar wat mensen ten diepste bezighoudt, wat hen beweegt' vooral bij 'verborgen, onderschatte', 'gehavende' mensen. 'Bijdragen aan hun openheid', 'ontdekken hoe lief ze zijn' of juist 'weten welke verschrikkelijke dingen ze hebben gedaan, terwijl ze van zichzelf weten: "zo ben ik niet bedoeld"'.

'Door vragen te stellen willen pastores de gelegenheid geven dat gesprekspartners grip of zicht of verheldering op hun situatie of gevoelens krijgen, mogen ze 'beseffen wat ze geloven, wat hen op de been houdt, wat hen inspireert of juist niet'.

Als pastor vraagt het 'moed en lef om door te vragen op wat echt belangrijk is', 'om te durven verdiepen' 'zodat mensen zich uitgenodigd voelen'. Daarbij zijn pastores 'eerder als een soort katalysator dan als een herder'. Ze willen door 'geloof voor te leven in de omgang met mensen', de 'liefde en nabijheid van God laten ervaren aan mensen die in heel moeilijke omstandigheden verkeren'. 'Hoop blijven bieden en in de gesprekspartner blijven geloven', en eventueel een 'geloofssprong begeleiden'. Ze beogen 'zielscontact te maken zodanig dat de innerlijke ruimte van de ander zich opent', 'dat de ziel kan komen'. 'Door hun manier van er te zijn' willen ze 'dienstbare getuige zijn van deze 'door God gedragen' mens in verhouding'.

Kortom, pastores investeren erin datgene te doen wat van God gezegd wordt dat Hij doet: er zijn. Ze bouwen diepgaande betrokkenheid op met gesprekspartners, door vragen te stellen, door te vragen en hen verrijkt aan zichzelf terug

te geven, zodat gesprekspartners hoopvol verder kunnen.

De pastorale relatie

Pastores willen een 'duurzame vertrouwensrelatie als mogelijksvoorwaarde voor inhoudelijke verdieping en uitwisseling opbouwen of gewoon als doel op zich'. 'Een "terreurvrije" ruimte creëren': 'veilig', 'waar vertrouwen heerst', 'een ruimte zonder oordeel' 'waarin niets aanvallend is', 'waarin zowel getroost als uitgedaagd kan worden'.

Vanuit hun symbolische functie ('tegelijktijd symbool van het individuele en het gezamenlijke') bieden pastores 'een

Funest voor de pastorale ontmoeting is het doen alsof, de schijnvertoning

vrijplaats' om door een 'uniek gespreks- en relatie-aanbod' 'verbindingen te creëren' en 'de draagkracht van mensen te vergroten'. 'Daar getuigen zij van.'

Pastores vinden het fijn 'wanneer mensen zich na een gesprek wat beter voelen of wat meer ontspannen zijn, wat meer kracht hebben', 'door de pastor met elkaar in contact gebracht worden' of 'zichzelf kunnen verstaan als beminde schepsel Gods'. 'Het ergste is dat mensen in de gevangenis/in de buurt ervaren dat hun leven er eigenlijk niet toe doet. Om dat al doende open te breken, dat ze wél nog belangrijk zijn voor Degene die vanaf den beginne heeft geroepen: Adam, waar ben je?'

'Iemand zoekt iets bij de pastor, wat die ook niet heeft, maar wat samen kan ontdekt worden. En dan gebeurt het, op dat moment,

het geschiedt.’ ‘Het werk zelf is vindplaats van verkondiging.’

Pastores achten een veilige en symbolisch geladen vertrouwensrelatie dus wezenlijk. Daarin kan samen gezocht worden naar wie de gesprekspartner kan zijn in Gods ogen.

Thematische doelstellingen

Bij de pastor is er ‘aandacht voor menselijke, trage vragen’, waarbij ‘het geloof van de gesprekspartner ter sprake kan komen’. Er is ruimte voor ‘het verhaal en de zorgen van de gesprekspartner’, ‘voor verdriet, voor humor, voor ziekte, pijn en sterven’, ‘voor symboliek’. Kortom, ruimte voor ‘de existentie, de levensbeschouwing, de religieuze beleving van de gesprekspartner’. ‘Het vrijelijk gebruik kunnen maken van symbolen, van woorden, van handelingen maken het gebeuren tot een pastoraal gebeuren’.

Buiten het gesprek gelegen doelstelling

Al deze doelstellingen richten zich op wat in het pastorale gesprek gebeurt. Twee pastores formuleerden ook een extern gerichte doelstelling, namelijk ‘met onze eigenheid zichtbaar zijn in de instelling’.

Open proces van verbinden

In deze zes clusters valt het op dat pastores vanuit een eigen godgedragenheid bijzonder gericht zijn op het wel en wee van de gesprekspartners én op hun groei in openheid, op hún menswording. Het wezen van de mens, dat tot uitdrukking komt in relaties, willen ze behoeden als heilige ruimte. Het ideale pastorale gesprek wordt getekend als een

gesprek met zowel ruimte voor het worstelen van mensen, als voor het zich toevertrouwen in geloof. De vertrouwensrelatie tussen gesprekspartner en pastor wordt gezien als de mogelijkhedenvoorwaarde daartoe. Aandacht voor de eigen macht en de daarbij horende mogelijkheid deze foutief te gebruiken, komt bij alle pastores spontaan naar boven.

Wat in de kerndoelstellingen door pastores wel wordt benoemd, maar vooral in het doorvragen naar voren treedt, is de manier waarop in en gedurende het gesprek zin en geloof ‘gemaakt’, geactualiseerd en vernieuwd worden, zodanig dat ze hier-en-nu opnieuw tot bron van leven worden. In het beluisteren van de negentig pastorale gesprekken viel het mij eerder al op dat de gesprekken waarin de gesprekspartner alleen over vroeger, over ánderen of zelfs alleen over nú vertelt, veel minder dynamisch zijn dan deze waarin deze tijdsdimensies aan elkaar gerelateerd werden.

Als ik nauwgezet kijk (*close reading*) naar wat er gebeurt in wat pastores ‘goede pastorale gesprekken’ noemen, dan is ‘verbinden’ de sleutel. Op zich niets bijzonders. Verbinden is immers de betekenis van religie. Maar dat *de kwaliteit van pastorale gespreksvoering concreet bepaald wordt door de mate waarin pastores met de gesprekspartner een open proces van verbinding bewerken*, is tot nog toe onderbelicht gebleven. Het was al bekend dat in kundige gespreksvoering verbindingen tot stand gebracht worden tussen de feiten, de bijhorende gevoelens en betekenissen die iemand ter sprake brengt, en tegelijkertijd tussen verhalen over vroeger en wat nu beleefd wordt (Smit 2006, 28-46).

Nu wordt zichtbaar dat onze christelijke perspectieven ertoe bijdragen gerichte constructieve verbindingen teweeg te brengen gedurende het gespreksproces, zowel in de persoon als in het web van relaties waarin die leeft. In de persoon wordt de koppeling bewerkt tussen het verhaal en de betekenissen die hij/zij daaraan geeft. Tussen mensen is het doel het web van relaties te exploreren, te ondersteunen en te herstellen. *Het zijn deze gerichte verbindingen, de betekenissen die aan menselijke relaties (waaronder de Godsrelatie) worden gehecht, die beleving van zin en geloof actualiseren.* 'Waar de ziel het bestaan raakt, is het verbondenheid, dat is nu net God.' Op

***Zich aanvaard weten en zich
veilig voelen is dé conditie
voor goede pastorale gesprekken***

die manier zijn pastorale gesprekken zelf bouwstenen van zin- en geloofsoverdracht.

Een pastorale doelstelling?

Gebaseerd op de filosofische uitdieping van Levinas en Buber, van de operationalisering via Cuvelier, Bertau en Narvaez en uitgaande van de verwoording in de diepte-interviews met deze twaalf pastores en de analyse van de gesprekken die zij voerden, kom ik vanuit relationeel-ethisch perspectief tot de onderstaande pastorale doelstelling in gesprekken. De bespreking ervan in twee groepjes pastores en één groepje pastoraalsupervisors heeft deze doelstelling gevalideerd. 'Verbindingen actualiseren' (*religare*) staat in deze verwoording centraal:

Doel van pastorale gesprekken is

gesprekspartners te helpen, vanuit hun eigen bron, vrede te vinden met zichzelf, anderen en hun levensgrond/God. Vanuit een open spiritualiteit willen pastores ertoe bijdragen bij gesprekspartners de verbindingen te actualiseren tussen hun huidige levenssituatie en hun geleefde zinrelaties, geloof en levensovertuigingen.

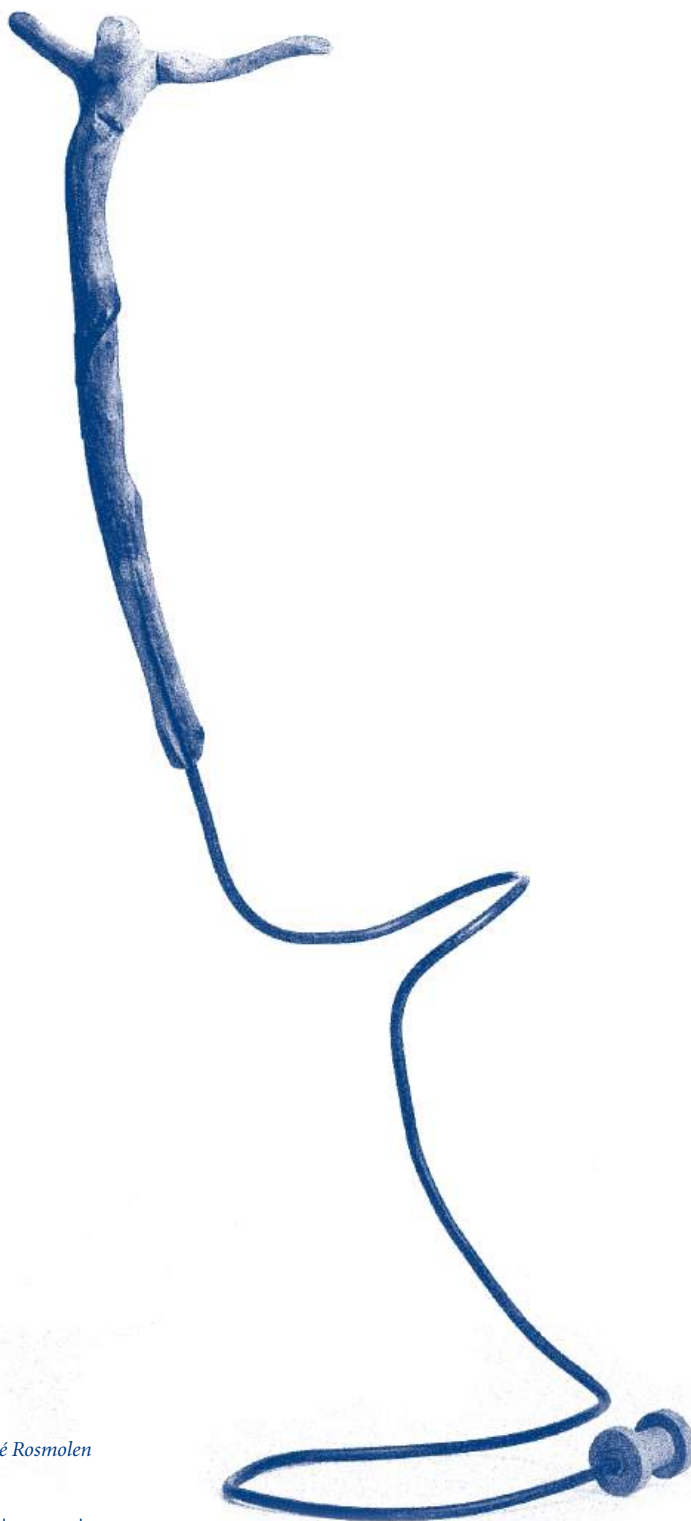
In functie daarvan investeren pastores in relatieopbouw (Harvey 2008, 47, 57) en voeren ze het gesprek zodanig, dat er verbindinglijnen oplichten tussen het levensverhaal van de gesprekspartner en de situatie waarin deze nu leeft, zodat zin, geloof en bewustzijn bekrachtigd worden.

Deze algemene doelstelling diende in het onderzoek om al de opgenomen gesprekken op hun ethische kwaliteit te onderzoeken.

Conclusie

Naast de eis 'niemand te schaden' is ook het criterium 'doen wat je als pastor te doen staat' toegelicht. De diepte-interviews met de twaalf pastores, werkend in duidelijk onderscheiden contexten en zowel behorend tot de protestantse als tot de katholieke kerk in Nederland en in Vlaanderen, hebben mij als onderzoeker nog meer bewust gemaakt van de eigen niche van pastoraat (*religare*).

Pastoraat is gegrond in 'de transcendentie', in het Mysterie/God die wij als christenen Liefde noemen en heeft tot doel de huidige levenssituatie te verbinden met de geleefde zinvaringen, geloof en levensbeschouwingen. Door het onderzoek besef ik des te meer hoe belangrijk dat Mysterie is voor onze persoonlijke ontwikkeling, voor onze bijdrage aan de wereld én aan ons gemeenschappelijk >

'Levensdraad', Tom Waterreus. Foto: René Rosmolen

HANDELINGEN 2012 | 2

samenleven. Zich aanvaard weten en zich veilig voelen (Narvaez 2008), is dé conditie voor goede pastorale gesprekken. Actualiseren van geleefde bronnen maakt pastorale gesprekken voor gesprekspartners deugddoend: ze komen als het ware weer thuis bij zichzelf en wat hen in hun leven drijft. ◀

Literatuur

- Bertau, M.-C. (2012). *Voices of Others for Self, Voices of Others in Self. Polyphony as Means and Resource for Constructing and Reconstructing Social Reality*. In: A. Liégeois et al. (eds). *After You. Dialogical Ethics and the Pastoral Counselling Process*. Leuven: Peeters, 201.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*, trans. by N. Bakhuizen. Haarlem: De Toorts.
- Buber, M. (2007). *Dialogisch leven*, trans. by F. De Miranda & J. Mordegaai. Utrecht: Erven J. Bijleveld, 1932-1963.
- Cuvelier, F. (2001). *De bejegening tussen jou en mij. Grondslagen van het omgaan met elkaar*. Kapellen: Pelckmans.
- Harvey, K. et al. (2008). 'Elicitation hooks': a discourse analysis of chaplain patient interaction in pastoral en spiritual care. In: *Journal of Pastoral Care and Counseling* 62, nr. 1-2, 43-61.
- Levinas, E. (1961). *Totalité et Infini. Essai sur l'Extériorité*. La Haye: Martinus Nijhoff.
- Levinas, E. (1994). *Une éthique de la souffrance*. In: J.-M. Von Kaenel & B. Ajchenbaum-Boffety (eds.). *Souffrances. Corps et âme, épreuves partagées*. Paris: Éditions Autrement, 127-137.
- Lynch, G. (2002). *Pastoral Care & Counselling (Ethics in Practice)*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- Meulink-Korf, H. & Rhijn, A. van (2002). *De onvermoede derde. Inleiding in het contextueel pastoraat*. Zoetermeer: Meinema.
- Narvaez, D. (2008). Triune Ethics: The Neurobiological Roots of Our Multiple Moralities. In: *New Ideas in Psychology* 26, nr. 1, 95-119.
- Riemsлагh, M. (2011). *(In)Correcte Gespreksvoering. Fundamenteel en empirisch onderzoek naar de ethiek van het pastorale gespreksproces II*. Bornem: UniBook. www.vanoverlevennaarvoluitleven.be
- Smit, J. (2006). *Tot de kern komen. De kunst van het pastorale gesprek*. Kampen: Kok.
- Ven, J.A. van der (1993). Pastorale Protocolanalyse I. Pastoraat in vernieuwing. In: *Tijdschrift voor Praktische Theologie* 20, nr. 5, 475-495.
- Ven, J. A. van der (1994). Pastorale protocolanalyse II. Pastoraat in maat en getal. In: *Tijdschrift voor Praktische Theologie* 21, nr. 1, 7-20.
- Ven, J. A. van der (1994). Nogmaals: Pastoraat in maat en getal. In: *Tijdschrift voor Praktische Theologie* 21, nr. 5, 489-496.
- Marina (dr. M.J.P.) Riemsлагh werkt als zelfstandig coach, pastoraalsupervisor en lesgever in pastorale communicatie. Zij is onder andere opgeleid in contextueel pastoraat, in psychodrama en in de presentiebenadering. Eerder werkte zij als verpleegkundige in de psychiatrie, als pastor in het Nationaal MS-Centrum (België) en als begeleidster van vrouwen na abortus. Ook als coach en supervisor werkt zij vanuit een gedragen Godsrelatie. Zij combineert de begeleiding van zingeving- en leervragen met positieve veranderingen van onderbewuste processen. In april 2012 verscheen bij uitgeverij Acco haar boek *Constructieve Counseling? Destructief recht in professionele gespreksvoering*. marina.riemslag@gmail.com; www.vanoverlevennaarvoluitleven.be